



ЦЕНТЪР ЗА ОБУЧЕНИЕ – БАН

1000 София
ул. „Сердика“ № 4
<http://edu.bas.bg>

email: tdc-phd@cu.bas.bg
тел.: 02 987 31 67
02 979 52 60

Основна информация:

Име на курса: Палеоантропология
Лектор: доц. д-р Виктория Русева
Телефон: 0878 669657
Имейл: victoria_russeva@yahoo.com
Хорариум: 30 часа

Анотация (до 150 думи):

Курсът запознава детайлизирано докторантите с основните съвременни методи, използвани в палеоантропологичното изследване в трите основни етапа: полево изследване, включващо изисквания към документацията; лабораторна работа и първична интерпретация на резултатите; цялостна остеоархеологическа интерпретация на резултатите от изследването на човешките скелетни останки от археологически контекст.

Представят се основните естественонаучни методи за изследване на човешки скелетен материал от археологически контексти, със съответстващите принципи на пробонабиране, документация и интерпретация на получените резултати.

Курсът запознава детайлно докторантите с особеностите на скелетните популации, изследвани на територията на България в различните исторически периоди, засвидетелствани у нас.

Цел на подготовката е докторантите да са запознати със съвременните методи в палеоантропологията, да могат свободно да ги прилагат и да изградят умения за интерпретация на резултатите от тях. Кръгзорът на изследователите се разширява с представяне на други антропологични материали в археологически контекст от България (дерматоглифични отпечатъци на глинени повърхности) и такива, имащи отношение към интерпретацията на българския материал.

Тематично съдържание на курса (кратко описание по теми или модули):

Тема / Модул 1: Полево изследване на човешки скелетни останки от археологически контекст – документация на ситуацията на намиране на скелетните останки, методи за първична интерпретация, вдигане на скелетен материал от терен. Скелетни останки от различни погребални обреди, установени на територията на България в различните исторически периоди на развитие на населението. Скелетни останки от изследвани контексти на Българска територия, различни от погребален обред.

Тема / Модул 2: Лабораторно изследване на човешки скелетни останки от археологически контекст. Измерване, документация, определяне на основни антропологични белези за пол, възраст, патологични изменения, културни намеси върху скелетния материал и следи от ежедневната дейност.

Тема / Модул 3: Методи за остеоархеологическа интерпретация на резултатите от антропологичния анализ – биологичните белези, установени на скелетния материал и отношението им към социалното и културно развитие на древните обитатели на нашите земи. Демографско разпределение на полово-възрастовите групи от изследваните обекти, разпространение на различните антропологични типове и генетични маркери в популациите, разпространение на различните патологични изменения и в частност на инфекциозни



ЦЕНТЪР ЗА ОБУЧЕНИЕ – БАН

1000 София
ул. „Сердика“ № 4
<http://edu.bas.bg>

email: tdc-phd@cu.bas.bg
тел.: 02 987 31 67
02 979 52 60

заболявания, инвалидизация в древните общества и отношение към инвалидизираните, белези по скелетните останки за ежедневната дейност на хората и културни въздействия върху живият човек или скелетните му останки.

Форми на обучение и оценяване:

Присъствена форма на обучение. Оценяването се извършва комплексно с изпитване и резултати от разработен проблем с отношение към темата на дисертацията на докторанта.

Компетентности, придобити в резултат на обучението (3-5 точки):

Компетенции за работа с човешки скелетни останки при теренно изследване, включващи документация, измерване, интерпретация на ситуацията на разкриването им, вдигане от терен и съхранение на скелетните останки.

Изграждане на съвременен набор от методи за лабораторно изследване на човешки скелетни останки от археологически контекст.

Възможности за остеоархеологическа интерпретация на теренни ситуации, съдържащи човешки скелетни останки и изграждане на реконструкция на събитията, довели до създаването на тези комплекси.

Литература:

The Genomic History of Southeastern Europe. *Nature*. 2018 March 08; 555(7695): 197-203. doi:10.1038/nature25778.

Алексеев, В. 1966. Остеометрия, методика антропологических исследований. Москва, Наука.

Алексеев, В., Дебец, Г. 1964. Краниометрия, методика антропологических исследований. Москва, Наука.

Боев, П., Кондова-Чолакова, Н., Чолаков, Сл. 1984. Антропологично проучване на материали от античния некропол на Августа Траяна. - Известия на музеите в югоизточна България, 1984, 7, 89-102.

Боев, П., Кондова, Н., Чолаков, Сл. 1987. Изкуствената деформация на главата като етнодиференциращ белег. *Българска Етнография*, 1987, 1, 31-37.

Боев, П., Маслинков, Д. 1961. Зъбно-челюстна палеопатология у нас. *ИИМ*, IV, 1961, 241-258.

Боев, П. 1959. Върху историческите трепанации. *Известия на Института по Морфология, БАН*, 3, 1959, 197-231.

Боев, П. 1964. Символични трепанации от България. *Известия на Института по морфология, IX-X*, 289-298.

Василева, Е. Русева, В. 2024. Некрополът при Макак. Спасителни разкопки по инфраструктурни проекти, 4, Национален археологически институт и музей - БАН,

Гълъбова, Б., Атанасова, Н. 2024. Антропологична характеристика на некропола „Бенковски“. – Разкопки и проучвания, 2024, 51(1), 67-76.

Дончева-Петкова Л., Апостолов К., Русева В. 2016. Прабългарският некропол при Балчик. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.

Зубов, А. 1968 Одонтология. Методика антропологических исследований. Москва, Наука.



ЦЕНТЪР ЗА ОБУЧЕНИЕ – БАН

1000 София
ул. „Сердика“ № 4
<http://edu.bas.bg>

email: tdc-phd@cu.bas.bg
тел.: 02 987 31 67
02 979 52 60

- Йорданов, Й., 2000. Възстановяване на главата по черепа. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Йорданов, Й., Сл. Чолаков, Бр. Димитрова 1994. Антропологична характеристика на късносредновековни ислямски популации от Българските земи. Годишник Департамент Археология НБУ, I, 218-227.
- Кондова, Н., Чолаков, Сл. 1991. Брахицефализацията и миграционните процеси в българските земи от неолита до Късното средновековие. Българска Етнография II, 1991, 1, 53-61.
- Русева, В. 2013. Здравословното състояние на индивидите, погребани в некропола от XIII-XIV в. при църквата „Св. 40 мъченици“, Велико Търново. Известия на Регионален исторически музей, гр. Велико Търново, XXVII, 355-402.
- Русева, В. 2016. Изследван антропологичен материал от разкопки през 2015 г. Археологически открития и разкопки през 2015 г., София, 961-962
- Русева, В. 2023. Антропологични особености на човешките костни останки от два диахронни комплекса от ями от желязната епоха (при Свиленград и при с. Малко Търново, Чирпанско). Bulgarian e-Journal of Archaeology Supplements 10, 177-186.
- Русева, В., Атанасова, Н. 2016. Предварителни резултати от антропологичното проучване на късносредновековен некропол на западната дъга. Археологически открития и разкопки през 2015 г., София, 963-964.
- Русева, В., Маноилова, Л., Иванов, С. 2022. Разказът на костните останки: два скелета от вкопано жилище № 10, ранносредновековен комплекс Брестница–Полето, Северозападна България: The bone remains testimony: two skeletons in a dugout dwelling 10 from the Early Medieval complex Brestnitsa–Poletto, northwestern Bulgaria, Bulgarian e-Journal of Archaeology | Българско е-Списание за Археология, 12(1), 159-176.
- Русева, В., Атанасова, Н. 2020. Антропологични изследвания през 2019 г. (предварителни резултати). Археологически открития и разкопки през 2019, 1, Национален археологически институт с музей - БАН, 192-201.
- Русева, В., Атанасова, Н., Томов, Г. 2021. Антропологични изследвания през 2020 г. (предварителни резултати). Археологически открития и разкопки през 2020 г., София, 171-178.
- Русева, В., Маноилова, Л. 2020. Демографски характеристики, физическо развитие и патологични изменения на популацията, представена в средновековния некропол в северното подградие на столичния Търновград. Известия на РИМ Велико Търново, XXXV, 99-120.
- Русева, В., Атанасова, Н., Гълъбова, Б. 2017. Антропологични изследвания през 2016 г. Археологически открития и разкопки през 2016 г., София, 775-777.
- Русева, М. 2002. Тракийска гробнична архитектура в българските земи през V – III в. пр. н. е., 2002, 11-67.
- Acsádi, G., Nemeskéri, J. 1970. History of Human Life Span and Mortality. Budapest, Akademiai Kiado.
- Atanassova, N., Galabova, B., 2017. Comparative anthropological characteristics between two Christian necropolises (16th – 19th century) from Bulgaria. Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-Istorie, XXIV, 133-147.
- Atanassova-Timeva, N., Galabova, B. 2015. Paleopathological Changes in the Human Postcranial Skeletal Remains from the necropolis in the Locality of Saint Spas in the Varosh Quarter, Town of



ЦЕНТЪР ЗА ОБУЧЕНИЕ – БАИ

1000 София
ул. „Сердика“ № 4
<http://edu.bas.bg>

email: tdc-phd@cu.bas.bg
тел.: 02 987 31 67
02 979 52 60

-
- Pernik, Western Bulgaria (15th – 19th Centuries). *Acta morphologica et anthropologica*, 22, 57-65.
- Aufderheide, C., Rodriguez-Martin, C. 1998. *The Cambridge Encyclopedia of Human Paleopathology*. Cambridge University Press.
- Bacvarov, K., McSweeney, K., Ignatova-Terziyska, S. 2011. Interdisziplinäre Forschungen früher Gefäßbestattungen. In: V. Nikolov, K. Bacvarov, H. Popov (Hrsg.). *Interdisziplinäre Forschungen zum Kulturerbe auf der Balkanhalbinsel*. Sofia. Humboldt Union in Bulgarien, 151-162.
- Bass, W. 1971. *Human Osteology: A Laboratory and Field Manual of the Human Skeleton*. University of Missouri.
- Boev, P. 1972. Die Rassentypen der Balkanhalbinsel und der Ostaegeischen Inselwelt und deren Bedeutung fuer die Herkunft ihrer Bevoelkerung. Sofia, Verlag der Bulgarische Akademie der Wissenschaften.
- Cholakov, Sl., Jordanov, Y. 1994. Paleanthropological Data about the Chalcolithic Population from the area of Omurtag. *Helis III*, 1, 9-27.
- Cholakov, I. D., Kostova, K. 2023. The Necropolises of the Roman Colony of Deultum. – *The Journal of Southeastern European Studies*, 40, Istanbul University Press, 73-85.
- Erdal, Y., Erdal, O. 2011. A Review of Trepanations in Anatolia with New Cases. – *International Journal of Osteoarchaeology*, 21, 505-534.
- Gheorghieva, P., Russeva, V. 2016. Artifacts from human skull - roundels and a skull cap from Kozareva Mogila, a Late Eneolithic site. *Archaeologia Bulgarica*, XX, 2, 1-28.
- Hilson S. 1996. *Dental anthropology*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Hosek, L. 2019. Osteobiography as Microhistory: Writing from the Bones Up. *Bioarchaeology International*, 3, (1), 44-57.
- Hosek, L., Robb, J. 2019. Osteobiography: A Platform for Bioarchaeological Research. *Bioarchaeology International*, 3, (1). 1-15.
- Kondova, N., Cholakov, Sl. 1990. Brachycephalization in the Bulgarian Lands. In: *Materials from First National Conference of Anthropology*, Plovdiv, 37-40.
- Kondova, N., Cholakov, Sl. 1997. Europeidity and Mongoloidity on the Territory of Medieval Bulgaria. *Archaeologica Bulgarica*, 1, 88-96.
- Lazaridis, I., Alpaslan-Roodenberg, S. et al. 2022. A genetic probe into the ancient and medieval history of Southern Europe and West Asia. *Science* 377, 6609, 940-951.
- Lazaridis, I., Alpaslan-Roodenberg, S. et al. 2022. Ancient DNA from Mesopotamia suggests distinct Pre-Pottery and Pottery Neolithic migrations into Anatolia. *Science* 377, 6609, 982-987.
- Lazaridis, I., Alpaslan-Roodenberg, S. et al. 2022. The genetic history of the Southern Arc: A bridge between West Asia and Europe with Supplementary Materials. *Science* 377, 939.
- Marinov, G., Jordanov, J. 1978. Preliminary Data from Studies of Bone Material from Varna Chalcolithic Necropolis during the 1972-1975 Period. *St.P.* 1-2, 60-67.
- Martin, R., Saller, K. 1959. *Lehrbuch der Anthropologie*, Stuttgart, Gustav Fischer Verlag, Band 2.
- McSweeney, K., Bacvarov, K., Nikolov, V., Andreeva, D., Bonsall, C. 2016. Infant burials in Early Bronze Age Bulgaria: A bioarchaeological appraisal of funerary behaviour. In: Nikolov, V., Schier, W. (eds.) *Der Schwarzmeerraum vom Neolithikum bis in die Früheisenzeit (6000–600 v. Chr.)*, 311-321.



ЦЕНТЪР ЗА ОБУЧЕНИЕ – БАИ

1000 София
ул. „Сердика“ № 4
<http://edu.bas.bg>

email: tdc-phd@cu.bas.bg
тел.: 02 987 31 67
02 979 52 60

- Mednikova, M. 2003. Prehistoric Trepanations in Russia: Ritual or Surgical? In: Arnot, R., Finger, S. (eds). *Trepanation, Discovery, History, Theory*. Swets & Zeitlinger, 163-174.
- Mishina, T., Balabina, V. 2007. The Burials: Description and analysis (summery). – In: *Tell Yunatsite the Bronze Age, Volume II, Part One*, 169-206.
- Ortner D. 2003. *Identification of Pathological Conditions in Human Skeletal Remains*. Sec. Ed. Elsevier.
- Privat, K., Slobotkova, A., Bakardzhiev, S., Russeva, V. 2018. *Excavation and Palaeodietary Analysis of Bronze-Age Human Remains from Boyanovo, Yambol Province. The Tundzha Regional Archaeological Project, Surface Survey, Palaeoecology, and Associated Studies in Central and Southeast Bulgaria, 2009-2015 Final Report*, Oxbow Books.
- Russeva, V. 2023. Anthropological Investigation of Human Skeletal Remains from Late Roman Tombs in the Western Necropolis of Deultum. *Archaeologia Bulgarica XXVII* (2), 61-72.
- Russeva, V. 2021. People from Kozareva Mogila. Buried in the Necropolis – Anthropological Investigation of Bone Material. In: Gheorgieva, P., V. Danov 2021. *Kozareva Mogila the Eneolithic Necropolis (excavations 2005-2018)*. *Archaeologia Bulgarica Supplements*, 2, 183-280.
- Russeva, V. 2015. Preliminary Results from the Investigation of Human Bone Remains, South Necropolis of Roman Deultum. Complexes with Cremation Burial Ritual. *Acta Morphologica et Anthropologica*, 21, Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 129-133.
- Russeva, V. 2015. Sacrifice, Crime or Burial Ritual. Pits with Human Remains, Recent Field Investigations. *Acta Morphologica et Anthropologica*, 21, Prof. Marin Drinov Publishing House of Bulgarian Academy of Sciences, 125-128.
- Russeva, V. 2012. Religion, magic or medicine? New finds of trepanned skulls from southeastern Bulgaria, 11th–13th c. c. *Archaeologia Bulgarica*, XVI, 2, NOUS Publishers, 77-95.
- Russeva, V. 2010. Distribution of Enamel Hypoplasia – new perspectives for Interpretation of the Anthropological Material from Archaeological Sites in Bulgaria (preliminary results). *Интердисциплинарни Изследвания*, 22-23, 186-192.
- Russeva, V., Atanassova, N., Vassilev, K. 2023. Demographic Specifics of Skeletal Population from Early Bronze Age Necropolis of Bereketska Mogila – Preliminary Results. *Acta Morphologica et Anthropologica*, 30 1-2, 92-100.
- Schaefer, M., Black, S., Schaefer, L. 2009. *Juvenile Osteology: A Laboratory and Field Manual*. Elsevier.
- Schmidt, C., Symes, S. (eds.) 2015. *The Analysis of Burned Human Remains*. Elsevier.
- Scott, G., Irish, J. 2018. *Human Tooth Crown Morphology*. Cambridge University press.
- Stodder, A., Palkovich, A. (eds.) 2012. *The Bioarchaeology of Individuals*. University Press of Florida.
- Strait, D. S., M. Orr, C. M., Hodgkins, J., Spassov, N. Gurova, M., Miller, Chr., Tzankov, Tz. 2016. Chapter 5. The Human Fossil Record of Bulgaria and the Formulation of Biogeographic Hypotheses. In: Harvati, K., Roksandic, M. (eds.), *Paleoanthropology of the Balkans and Anatolia, Vertebrate Paleobiology and Paleoanthropology*, 69-78.
- Tillier, A.-M., Sirakov, N., Guadelli, A., Fernandez, Ph., Sirakova, Sv., Dimitrova, I., Ferrier, C., Guerin, G., Heidari, M., Krumov, I., Leblanc, J.-C., Miteva, V., Popov, V., Taneva, St., Guadelli J.-L. 2017. Evidence of Neanderthals in the Balkans: The infant radius from Kozarnika Cave (Bulgaria). *Journal of Human Evolution* 111, 54-62.
- Trautmann, M., Frînculeasa, A., Preda-Bălănică, B1., Petruneac, M., Foçșaneanu. M., Alexandrov, S., Atanassova, N., Włodarczak, P., Podsiadło, M., Dani, J., Bereczki, Z., Hajdu, T., Băjenaru, R.,



ЦЕНТЪР ЗА ОБУЧЕНИЕ – БАН

1000 София
ул. „Сердика“ № 4
<http://edu.bas.bg>

email: tdc-phd@cu.bas.bg
тел.: 02 987 31 67
02 979 52 60

Ioniță, A., Măgureanu, A., Măgureanu, D., Popescu, A-D., Sârbu, D., Vasile, G., Anthony, D., Heyd, V. 2023. First bioanthropological evidence for Yamnaya horsemanship. *Science Advances*, 9.

White, T., Black, M., Folkens, P. 2012. *Human Osteology*. Elsevier.

White, T., Folkens, P. 2005. *Human Bone Manual*. Elsevier.

Yordanov, Y., Dimitrova, B. 1989. Anthropological Data Concerning Buried in the Necropolises from North-East Bulgaria (Early Bronze Age). In: Panayotov, I., Pit grave Culture in Bulgaria. *Archaeological Excavations and Research*, XXI, 175-190.

Yordanov, Y., Dimitrova, B. 2002. Results of an Anthropological Study of Human Skeletal Remains of the Prehistoric Necropolis in the Vicinity of Durankulak. In – Todorova, H. *Durankulak*, Band II, Teil I, Sofia, 325-348.